Կ Ի Լ Ի Կ Ի Ա

ՀԱՅԵՐԷՆ

ԾԱԲԱԹԱԿԱՆ

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ՉՈՐՐՈՐԴ · 1870 , ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1-ԻՆ · ԹԻՒ 5-6 ·

ԱՋԳԱՅԻՆ

ՅԱՌԱՋԴԻՄԵԼՈՒԻ ԵՂԱՆԱԿ ։

Մարդկային բնութեան մէջ միօրինակ կենցաղավարութիւն մ'երբեք ոչ եղած է եւ ոչ ալ կրնայ ըլլալ , ասի եթէ հնար է ըսել՝ չօշափելի ճշմարտութիւն մ'է . աշխարհի ստեղծումէն մարդոց նախնական վիճակը խիստ սուղ միջոցաւ կերպարանափոխելով հետզհետէ բռնաբերներու եւ խաւարաբոյներու կազմած չղթայներով պարաւանդեցաւ համայն ընկերութիւնն , որմէ ընդհուպ եառք ինչպէս պատմութեան լայնածաւալ էջերն երկարօրէն կրնկարագրեն, տիեզերական նախապաշարումը բոլոր եզական ու ճիշդ սկզբունքները կաշկանդեց , եւ գեղեցիկ ղդացումները բթացուց . համաշխարհային վայրենի բարբարոսութիւնն յաղթանակեց սիրոյ եւ յառաջդիմութեան չքնաղ ոգիներուն եւ ամբաւ արիւն պատճառեց ։

Դարուց չքնաղը վերահին թոյլ չտուաւ որ մարդիկ միօրինակութեան մէջ ապրին . լուսոյ եւ աղատութեան գաղափարը խաւարային վայրերու մէջ մարդոց երեւակայութիւնը

ցնցեց. Թշուառութեան սոսկումի առթով դէպքերը բնակչին ընելու համար սիեզերական յեղաշրջութեան մը պէտքն անհրաժեշտ հարկի կարգն անցաւ եւ իրապէս ալ ի գործ դրուեցաւ. ասկէ սկսաւ աւանիկ մարդկային ընկերութեան դէպ ի յառաջդիմութիւն սկզբնական քայլառութիւնը:

Միշտ յեղաշրջութիւն, միշտ շարժում, միշտ արդելքներ, միշտ լուսոյ եւ խաւարի պատերազմ, միշտ համակիր եւ հակակիր ոյժեր մանաւանդ սա վերջին դարերու մէջ տեղի կունենան եւ ընդհանրական կենդանի նշոյլ ցայտեցնելու պէս յաղթող ձայնն է «յառաջդիմութիւն մարդկային սեռի»:

Ինչպէս կուգես, այնպէս ըմբռնէ. հրապարակային մարդիկ ընդ միշտ յառաջդիմութիւն կաղաղակեն եւ զոյն ի գլուխ տանելու համար լուսաւորութիւն, ազատութիւն, երանաւէտ եւ քանականութեան վայել կեանքի քարոզներ կկարդան, յանուն բարութեան դործելու կրձեռնարկեն. բայց թէ կեղծիք չըլլայ արդեօք այս քարոզողներու սրտին մէջ, անտարակոյս եթէ ճշմարիտ յառաջդիմութիւնը խղճահար ախոյեաններ ունենար այնչափ՝ որչափ ու մենք այժմ կկարծենք կամ կյուսանք թէ ունի, անտարակոյս կըսենք, թէ, մինչեւ այս ժամանակ համընդհանրային կենսայ դառնութիւնները պիտի մեղմուէին եւ ընդհանուր կենցաղը՝ ներդաշնակաւորութեան մէջ պիտի մնար. սակայն ոչ:

Ընկերութիւնը մեծապէս կըսխալի երբ իր յառաջդիմելու խղճին կատարումն ըստ ամենայնի մանաւանդ անձերէ կսպասէ. ընկերութիւնն այս եղանակաւ թէպէտ պահ մը կուրախանայ ուրիշէն օգուտ տեսնելով, սակայն առանց նպատակ՝ առանց ժամանդակ մատուցանելու լուկ ակնկալելն անտարբերութեան՝ անձամբ անձին թշնամութեան ամենէն վատթարագոյն միջոցն է:

Մարդկային ազգի յառաջդիմութեանը ծառայելու պատրաստ անձինք ստոյգ է որ չեն պակսիր երկրի վրայէն. ստոյգ է որ փափուկ ու եռանդալի դգայուն այս կամ այն անձերուն իրենց կարողութենէն վեր յանդգնութիւն մը տալով կըմղէ գիրենք դէպ ի աննկատ եւ խառնաշփոթ ասպարէզ մ'ուր

ազան կամ անազան կվնասուին, կհիւծին եւ կհիքանան. եթէ մանաւորք խղճի մտօք ծառայեն ճշմարիտ յառաջդիմութիւնը՝ ժողովրդական ազատութիւնն ընդհանրացնելու, թէպէտ այն ատեն ընկերութիւնը կշահի, սակայն այս շահը խաբուսիկ է. երեւակայական է, անկարեւկիր կամ առ ժամանակեայ է. քաջայաղթ բազուկն որ առանձին է, հուսկ ուրեմն կթուլանայ եւ կընկճուի, ինչ կըսէ այն ատեն ընկերութիւնը, կըսէ թէ տկար էր՝ այս մարդը, եւ չկրցաւ եր նպատակին հասնիլ:

Հոս կսկսի չարաչար սխալումը, հանդարտականութիւնը դիտենք որ մեռելութեան նմանատիպ պատկեր մ'ունի. ինքզինքնիլութիւնն ազգերու ազատ եւ քարօրութիւնը պիտի խարսխէ. սակայն եթէ համբրէն ընկերութիւնն այսինքն եթէ իւրաքանչիւր մարդիկ անհատ անհատի ձեռք կարկառելով դէպ ի վեր եւ դեղեցիկ ճամբայէն դիմելու չկրկնին, անհնարին է որ երանութիւնն ատուգտպէս երեւան դայ ժողովրդական աշխարհի մէջ, եթէ յառաջդիմութիւնն յեղաշրջութիւնը կուզէ, յեղաշրջութիւնն ալ մամուլ կուզէ, մամուլն ալ գրիչ, գրիչն ալ տաղանդ, տաղանդն ալ մարդ եւ մարդն ալ օժանդակութիւն կամ նպաստ, արդ կուզէ՞նք որ յառաջադիմինք, հարկ է ուրեմն որ այս ամէնն աչքերնուս առջեւ առնելով ընկերաբար բարեկարգենք մեր ազգային յառաջդիմութեան պէտքը. հաստատապէս ներդաշնակաւորենք զանի, քաջապէս գործադրենք որ ամէն ժամանակ յեղաշրջումն անհրաժեշտ եւ անբացառելի է մարդոց համար եւ չարն ի լաւ դարձածինք, վասն զի յեղաշրջումը կըլլայ ի խաւարէ ի դերութիւն յառաջանալու, յեղաշրջումը կըլլայ նաեւ ի լոյս եւ յազատութիւն յառաջանալու միակ պատճառը:

Մարդ առիթէ առիթ, խորէ խոր յուզելով պարզապէս կրնանք ըսել որ մարդերու պէտք ունինք. մարդերու՝ որ ընկերային օժանդակութեամբ տաղանդը մամուլով ընդհանրացնեն. իրական յառաջդիմութիւնը խարսխեն. ժողովուրդներու ազատ երանութիւնն ապահով եւ երաշխաւորեալ

հիման մը վրայ հաստատուն եւ այլն։

Ա. յս ամէնուն բովանդակութիւնը կրնանք դանել լրագրներուս հրատարակութեամբ։

Լրագրութեան բազմաւորութիւնն ազդի մը դէպ ի յառաջդիմութեան չափն ընթանալուն առաջին պայմանն է, կըսէ ժամանակիս երիտասարդ հանճարներէն մին. լրագրութիւնը գլխաւոր եւ առաջին շարժառիթն է ժողովրդային արդիւնաւոր յեղափոխութեան, բայց հարկ է որ սրան մնօք եւ խղճովին իրենց պարտաւորութիւնը կատարեն փոխանակ խմբագիրք բազմանան եւ ապրին ազդային դրականութեան տատամկալի ասպարէզին մէջ, եւ այս ասպարիսնուն ալ պիտ՝ըլլայ հայ ընկերութիւնն ինչպէս որ լուսաւորեալ ազդաց մէջ օրէնք եղած է այսպէս ընել։

Դժբաղդաբար մեր մէջ դեղեցիկ յատկութիւններուս պակասութիւնը կինչմարուի, մեր ժողովուրդը լոկ կգանգատի սա կամ նա լրագրոյն խաբանութիւը, սա կամ նա խմբագրին հրատարակութեան ասպարէզին քաշուիլն երբ կլսէ. բայց ո՞վ է արդեօք զանի կասեցնողն։

Ընկերութիւնը։

Ընկերութիւնն իրեն անձնուիրաբար ծառայելու պատրաստ գրիչներն աննպաստ վիճակի մէջ կթողու եւ չքաշաղերելով չանթահար կընէ զանոնք. ասկա ատոնց մեռելութիւնը ոեռնելով կակի տրանջել։

Եւրոպիոյ եւ Ամերիկայի մէջ լրագիր մը հրատարակուիլ սկսած ժամանակ երբ ժողովուրդը դիտէ եւ հաւատի ըլլայ որ անի իր ուղիղ, ազատական, արդիւնաւոր, լուսաւորեալ, անաչառ եւ օգտակար ընթացքով պիտի կրնայ ծառայել երկրին՝ անմիջապէս ընկերութիւն կկազմուի բաժանորդներ չատցնելու համար, դրամագլուխ կդրուի դործոյն շարունակ եւ անընդհատ յառաջադիմութիւնն ապահովելու համար եւ ահա դրամանօք կլսենք թէ այս ինչ լրագիրն հարիւր հազար եւ այն ինչ լրագիրն ալ հարիւր հիսուն հազար բաժանորդներ ունեցած է։

Մեզի մնացած է լոկ այսպիսի մեծագործութեանց վրայ ապչիլ հիանալ եւ զարմանալ, առանց երբեք խորհելու թէ մեր մէջ ալ եթէ նոյնպիսի ընկերութիւններ կազմուին՝ որոց իւրաքանչիւր անհատներուն նպատակն ըլլայ այս կամ այն լրագրին բաժնորդները ունենալ, տեսանենք թէ ժողովուրդն այսպէս իւր լրագիրները քաջալերած աստեն անոնց մէջ չպիտի գտնուին այնպիսիները՝ որք իրենց յարատեւութեամբը մեծամեծ օգուտներ մատակարարեն ազգին։

Մեր մէջ եղած սակաւաթիւ լրագիրներէն մի միայն այսպիսի փորձ մ՚ընել կառաջարկենք նախապէս Ծիածանի, Օրագրի եւ Եփրատի համար որ իրենց նիւթական տկարութեանը պատճառաւ դայթ ի դայթ ընթանալու սոխրուած կտեսնենք. անկեղծօրէն խօսելով իրենց կենցաղոյն ժամանակ թէ մեծ եւ թէ փոքր դիրքով հրատարակուած տեւողին դրուած այնչափ ընդարձակ, բազմաթիւ եւ իմաստալից յօդուածները կարդալով դրեթէ չգտած ենք կէտ մը՝ որ ժողովրդականութեան աննըպաստ կամ հակառակ խօսէին։

Մենք հաւատալ եղած ենք որ առանց ժողովրդեան օժանդակութեանն անկարելի է թէ լրագիր մը յառաջանայ. ուստի կհրաւիրենք լուսաւորութեան ճշմարիտ բարեկամներն որ դարուս արժանի ոգւով փութան մեր վերոյգրեալ առաջարկութիւնն ի գործ դնել։

Լրագիրք յեղաշրջութեան տարածիչներն են. զանոնք ապրեցնելը հարստութիւնը դիղելու հաւասարութիւնն ունի։

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ

ՍՂՋԿԱՆՑ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԻՋՆԵՐՆ*

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ՀԱՅՐ

Հայր մը որչափ որ աղջկանց ֆիզիկական կամ մարմնական դաստիարակութեան վրայ ուղղակի պաշտօն չունենալնէ, այսու ամենայնիւ պէտք չէ բոլորովին անհոգ ըլլալ այս մասին, ինչպէս որ է սովորաբար։

Ըսե՛ք, անո՛ւշ եւ նրբա՛ծ մայր մը, այս մասին հօրը կատարելիքը խիստ կսկարզէ եւ կդիւրացնէ։ Բայց մեծ դժբազդութեամբ եւ ցաւ ի սիրտ կաւելցնենք թէ վերոյիշեալ սոյն երեք յատկութիւններն ալ, ըսել կուզենք, ինքնա՛ւ-նո՛ւ-թիւն և նրբա՛ւ-նո՛ւ-թիւն, միշտ երեքը մեկէն չեն գտնուիր։ մայրը պէտք եղածին չափ չկրնար զգալ զգուշութեանց եւ խնամոց յարգը, չկրնար գիտնալ կամ կամենալ ի սահմանաւոր իմացականութիւնն, որ անհրաժեշտ է բաղմաթիւ նախապաշարումներով կամ ծուռ գաղափարներով կարծիքներով, կրնայ ստեղծել իր աղջկան դաստիարակութեան մէջ ամէն տեսակ վտանգներ։ մայր մը, երբեմն կհնազանդի եւ ուշադիր կըլլայ խրատուց եւ խորհրդոց, բայց շատ անգամ, ինչպէս ըսած է Մ՛ԷՊինՆ, խիստ կամակոր է։ կրնայ ըլլալ որ հաստատամտութիւն ունենայ, եւ իր պաշտօնն անթերրի կատարէ, եւ իր բարձր նպատակին ծառայէ, սակայն շատ անդամ կտկարանայ եւ կվհատի շարունակ։ Ուստի պէտք է որ ամուսինը խիստ մօտէն հսկէ, շարունակ խրատէ եւ խրհուրդ տայ, առաջնորդէ առանց զգացնել տալու, ճանչցընէ կարեւոր կէտերն առանց մանաւանդ մեկնութեանց մէջ

---

*Տես Կիլիկիա հատոր Դ. երես 38։

մանելու. քիչ խօսի, շատ հակէ, այս է ահա հօր մը պաշտօնն իր աղջկան դաստիարակութեան մասին։

Կան հայրեր, որք միայն վերոյիշեալներով զոհ չըլլալով, կամ իրենց պաշտօնը կատարել չդիտնալով, մօր մը ընելիքը կատարել կուզեն, շարունակ մօրն ու աղջկան մէջ կմտնեն, ամէն ըրածնուն կվատնուին, մեծութիւն ընել կփափաքին, ամէն բան կորոշեն, կկարեն, կկապեն, կակարացնեն իրենց կնոջն ազդեցութիւնը, նորա սիրան ու կամքը կվհատեցնեն, աղջկանց առջեւ մօրն անսխալութեան պատրանքն, որոյ խիստ մեծ պէտքն ունի մայր մը։ Ուստի այսպիսի խառնաշփոթութեան մը մէջ, աղջկանց դաստիարակութեան ի՞նչ ըլլալը կամ ի՞նչ կրնայ ըլլալ ամէն օր հասկնալուն, չենք ուզեր այս մասին երկարաբանել։

Աւրդարեւ, աղջիկ մը դաստիարակելու մասին մօր եւ հօր պաշտօնը խիստ ծանր, զառիվայր, աւազուտ եւ դժուար է, ուստի ամէն տեսակ վտանգներուն առաջքն առնելու համար, պէտք եղածին չափ ներդաշնակութիւնը շատ չէ։

Աղջիկ մը դաստիարակելու համար հետեւեալ երկու պարագայից պէտք կայ, այսինքն, կամ մայրը գիտնայ եւ ճանչնայ իր պաշտօնն, եւ ունենայ ինչոր պէտք է զանի ըստ օրինի կատարելու, եւ այն աստեն հօրը պաշտօնը պիտի ըլլայ ահմանեալ այն խրատուց, որք կուժովցնեն վատահութիւնն, առանց զանի վհատեցնելու, կամ թէ, թէեւ մայրն եղած ըլլայ թերեւանուութեամբ, անհաստատամտութեամբ, ունայնասիրութեամբ, եւ շատ անգամ ալ ագիտութեամբ, այսպիսի սրբազան պաշտօն մը կատարելու անյարմար եւ անկարող, հայրն առանց ժամանակ անցնելու եւ վարանելու՝ պարտաւորեալ եւ ստիպեալ է աղջիկն իր տունէն դուրս հանելով, զանի ուրիշին յանձնել, որնոր խիստ դիւրին բան չէ. արդարեւ ասի խիստ տխուր, եւ աննկերելի է, բայց հարկը ա՜յնչ զօրեղ։

ՎԵՑԵՐՈՐԴ

ՄԱՅՐ

Առողջաբանական այս ամենակարեւոր յօդուածնիս լրացընելու համար, կենայ մեզ խօսիլ, աղջկանց դաստիարակութեան վրայ մեծ ազդեցութիւն ունեցողին, ոչ վրայ, որ յօդուածիս ամենէն կարեւոր կէտն է. ուստի կխնդրուի որ Ակլիկիայիս Ընթերցողք, մանաւանդ տէրեր, եթէ կան, Հանդիսիս վրայ աչք մը ներետելով, խիստ ուշադիր ըլլան այս մասին. «Ջնոց դաստիարակիչներ վերնագրով ներկայ յօդուածս սկսելու առեն, ըսինք թէ ասոնք բազմաթիւ են, զորօրինակ մայր, հայր, բժիշկ, ազգականք, բարեկամք, ծառայ եւայլն. ուստի նախ կոչեցինք մայրը, բայց էն վերջը խօսիլ որոշեցինք ասոր, մօր վրայ, եւ այս ալ դիտմամբ էր, որպէս զի, մօրն այս սրբազան քաղցր եւ միանդամայն պահպանիչ պաշտօնը միւս ամէն տեսակ դաստիարակիչներէն (հայր, բժիշկ, բարեկամ, ազգական, ծառայ) զատուին։

Արդարեւ խիստ ծանր եւ սրբազան է մօր մը այս պաշտօնն, որուն կարեւորութիւնը դեռ խիստ քիչ մայրեր խելամուտ եղած են։ Իրաւ է որ տղայ մը մօրն է միայն սահմանաւոր տարիներ, իսկ աղջիկ մը, մինչեւ յանձնուելիքն իրն է եւ իր հետ պիտի տարի եւ կատարի։ բայց օր ալ պիտի գայ եւ կուգայ, որ ծերը հանդերձին տարտարն էր (աղջկան) ուրիշին ալ պիտ դառնայ, ինչպէս ըսած է Լ֊ֆոնթէն Գաղղիացի բանաստեղծը։ Տղան, հօրն տրու եւ խստակեաց դաստիարակութեամբ մը, արտաքին կենաց պիտի սովորի, տղան մօրը ծունկերէն զատուելով ժամանակ ժամանակ միայն պիտի գայ հոն հանդչելու, իսկ իր աշխոյժութիւնն, իր ճաշակներն եւ իր կեանքն ուրիշ տեղ պիտի անցնին։

Իսկ իր աղջիկն, ընդհակառակն, իրեն պիտի մնայ իր մայրական զգայարանքը կրթելու եւ դոհացնելու օրգան որ տեւէ իր երիտասարդ եւ կրքոտ կեանքը. զանի պաշտպանէ, ուզա-

ծին նման պիտի առաջնորդէ, ծնունդ, այսինքն պիտի տարածէ կարելի եղածին չափ կատարեալ ներդաշնակաւորութեան մը մէջ ուժ, գաղափար եւ գործողութիւնները, որք ամէն մէկն ըստ ինքեան եւ առանձին գործութիւն եւ գեղեցկութիւն մ'են: Մայրն, իր աղջկան բարոյական վերհանձնութեան հետ, վարուկ եւ սիրուն բնաւորութեան մը հրապոյրները պիտի դնէ: Դաստիարակութեան ճշդութեան քով, զարդարեալ խմացականութեան մը հաճոյքը. մարմնական առողջութեան քով, այն շնորհքն որ գեղեցկութիւնն աւելի կը արձրացնէ, որ զանի կվտանգակէ դրնէ, եւ մանաւանդ որ գեղեցկութիւնն ասոր չկրնար փոխանակել: Արդարեւ վերհանձն եւ մեծ պաշտօն, որ կպատրաստէ ընտանիքին մէջ զարդ մը. այսպիսի պաշտօն վարող մայրը միայն կատարեալ մայր կկոչուի:

Զորս բաներ պէտք են մօր մը, այս սրբազան պաշտօնն անթերի կատարելու համար, որոնց մէջ կպատրուհակի նաեւ ֆիզիքական դաստիարակութիւնն. այս չորսերն են, մօր մը ֆիզիք-ին, իմացական-ին, բնաւ որութեան եւ կրօն-ին:

Առաջինը, ֆիզիք-ին, ամէն մայր ունի. գի եթէ չունենայ, մայր չկրնար ըլլալ. բայց եւ այնպէս, մայր մը սա գիտնալու է, թէ փափկութիւնն ոչինչ կհամարուի եւ է, եթէ միւս երեքներուն հետ ընկերացած չըլլայ: Մայր մը որ իր զաւկները կսիրէ, եւ անոնց չահն եւ ջնաջը զանազանելու չափ իմացականութիւն չունի, շատ անգամ նախանձ է, իր պաշտօնը կատարելուն մէջ անհմուտ ըլլալուն. չուզեր որ իրեն օգնական մը ըլլայ ուրիշն. ամէն մարդ կկասկածի, եւ միայն իր վրայ վստահութիւն ունի. որով փոխանակ իր աղջիկը դաստիարակելու, զանի աւելի կապականէ. աղջիկն երես կելլէ, եւ կը խանգարի ուժ, գաղ եւ գործողի, որոնց ջնաջակար հետեւութիւններն ապագային երեւան պիտի ելլեն: Տանեւհետ տարրական եզած առեն բռնաւոր ըլլալով, աղջկ ունի ընչ. կամածին տալ մ'ըլլալով. ամուսնութեան առեն միայն իր քմայ եւ կամայ ծառայելով, որ եղանակաւ կամ տէր կամ գերի մը պիտի գտնէ, բնաւ երբէք կն ունի ընչ: Զաւկները զորս

կողմն առած պահն, որ իրենները պիտի ըլլան արեւամբ, քան քնաւ երբէք մայր ունեցող ըլլալ: Մայրական դաստիարակութիւնն երբ չընկերանայ վախկութեան, որ իր խնամոյ շարժառիթն եւ իր չանիկ ամրիչն է, պաղ մեքենադործութիւն մը, դրական եւ կշռեալ տղայ մեծցնել մը կըլլայ: Բայց մի միայն վախկութեամբ ալ, ճշմարիտ դահավէժ մը եղած կըլլայ, որոյ մէջ կ՚ինկան ամենէն ընտիր կամքերն ու դիտաւորութիւնները:

Ուսոյն մայր մը պէտք է ունենայ խմացականութիւն, եւ այն մարդն, որ ամուսնանալու առեն իր որոշման մէջ այս մեծ եւ ամենակարեւոր օրիսութեան ուշադիր չըլլար, կկորսընդնէ իր եւ իր զաւակաց ապագայ երջանկութիւնն:

Խմացականութիւնը կընկերանայ կանոնաւորութեան. մայր մը խելացի չկրնար կոչուիլ, շատախօսութիւն եւ արտաքին զանազան կերպեր եւ ոյժեր ունենալով. մայր մը կըրնայ բոլոր ատոնք ունենալ, առանց խելացի ըլլալու, քանի որ դատողութիւն չունի, այսինքն այն յատկութիւնն, որ բնական է ամէն մարդոց անխտրաբար, սակայն կծաւալի կըրթութեամբ եւ դործածութեամբ, որով իրեն ճշմարիտ յարաբերութիւններն ու ճշմարիտ համեմատութիւնները շատով եւ դիւրաւ ըմբռնել կուտայ. ասի մնաց այն օրիսութիւնն է որ ամենէն կարեւոր է դաստիարակութեան:

Եթէ վախկութիւնն եւ խմացականութիւնը կամ խելացութիւնը կարեւոր եւ անհրաժեշտ են մօր մը, եթէ առանց խմացականութեան, վախկութիւնը դահավէժ մ՚է, եթէ մօր մը խելացիութիւն կամ խմացականութիւն պէտք է, պէտք է նաեւ աղնիւ եւ ընտիր առլորութիւններ, ինչպէս տան կիրք, տուն մը կառավարելու ճաշակ, բարեկեցութեան հետ զեղխութիւնը պահել, որչափ որ ընկերական յարաբերութիւնները կիներեն. դաստիարակութեան անհրաժեշտ խնամոյ համար արտաքին զբօսանքները մոռնալ, ընտանեաց ներկայ գոհունակութիւնն ներով բարեխառնեալ ապագային յարատեւ մտատանջութիւնն, աշխատութեան եւ կանոնաւորութեան ճաշակն, օրի-

նակաւ ազգկան սովորութեանց մէջ թափանցել, յիշողութեանէն բնաւ չելլելիք այն հաճոյական եւ մաքուր տեսարանաց սէրն, ուր ընտանիքն յարմար աշխատութեամբ մը կանթեղին շուրջը կժողվէ, եւ փոխիր ընթերցանութեամբ մը, աշխարհիս ամենէն երջանիկ ու ամենէն քաղցր ժամերը սրտի եւ մտաց խաղաղութեամբ կանցնէ։

Ս.հա անգնք են եւ ըլլալու են ընտանեկան սովորութիւններն, որք դաստիարակութեան, բարօրութեան եւ առողջութեան համար միանգամայն պահպանք են։ Բայց ասոնց խոտորիլն անվերժելի է։ Սրսկալի չուքեր ասոնց վրայ կատարած են, եւ հետեւանքնար ընտանիքն ալ լուծելայն, լուծման սերմերով կհանտի։ Կէանքն ալ օր ըստ օրէ պաղելի կխոստնակի, դործունէութիւնը հնաղիւ կբաւէ արտաքին պիտոյից հետ տան ներքին պարտաւորութիւններէն կատարելու։

Բայց պիտոյքներ ալ կան, պիտոյքներ ալ, ինչպէս կան որք անհրաժեշտ, ոտիպողական են։ կան որ մենք մեր ձեռաքն ստիպողական ըրած ենք, որովհետեւ մեզ հաճոյ են։ կան ղորս մեր ձեռաքը կընտռենք, միանգամայն անոնց դէմ մաքառելով եւ զանոնք կանխածանենք առ երեսս, եւ դժդոհութիւն կցուցնենք։ կան մայրեր, որք վրէնց կենդց կէսը չաղակրատութեամբ եւ յաճախ այցելութիւններով կանցնեն. թողով իրենց աղջկանց դաստիարակութիւնը վարժուհիի մը, եթէ ոչ ծառայից. հայրն ալ միւս կողմանէ ինքզինքը բոլորովին դործին, իր անձնասիրութեանը կամ իր յարաբերութեանցը տալով, ցորեկ առեն, լոյս աչքդ, ոչ կիևն, ոչ զաւկները կըտեսնէ, հազիւ զանոնք կերակուրի առեն կտեսնէ, հազիւ կըխօսի նոցա հետ, եւ ահա այս դրութեամբ հայրական, ընտանեկան պարտաւորութիւնները կկատարէ։

Ս.րդարեւ ընտանեկան կեանքն, այսօր այնպիսի տխուր վիճակի մը հասած է, որոյ վրայ ամէն մարդասէր, աղդասէր դիշեր ու ցերեկ մտածելու են։ աղդին յառաջադիմութիւնն, ընտանեկան յառաջադիմութենէն կախումն ունենալով, աղդին վարչութիւնն ալ պարտաւորեալ է այս մասին խորհիլ։

Ընտանիք օր ըստ օրէ լուծուելու վրայ են. ընտանիք իրենց ընտանեկան գաղջը ներդաշնակութիւնը կորնչուցած են: պէտք է որ աճապարենք ընտանիքը վերստին կազմել, ընտանեկան հիմունքը հաստատել, ընտանեկան ապականեալ օդը մաքրել, պատիւը բարձրացնել:

Աղջկան մը դլխաւոր, եւ առաջին դաստիարակը մայրն ըլլալով, պէտք է մայրն ամենէն առելի աշխատի այս մասին. դի մայրը միայն էն-ոե կամ լաւ եւս է ըսել, էդ-ոյ ինչըր պէտք է, եւ աղջկան մը սիրտը կամ միտքն անցող ամէն մտածմունք, որ նախ մօրն ատամնքսէն չանցնիր, թուենաւոր է եւ կրլլայ աղջկան համար. նոյնպէս հայրն ալ այս մասին իր պարտաւորութիւնը մոռնալու չէ, ոչ իր պետութիւնն եւ ոչ իր խրատները:

Չի մոռնալու չէ, թէ դաստիարակութիւնը, թէ ըլլայ աղջկան, թէ ըլլայ տղուն, ոչ մէկին, հօր, եւ ոչ միւսին, մօր, առանձին ըլլալու դործն է: Ասի ստեղծում մ'է որ կշարունակի, եւ որ թէ մէկին եւ թէ միւսին ներդաշնակաւոր միութիւնը կպահանջէ: Աչխուժ հօրն ու մօրը պաշտօնը մի եւ նոյնը չէ եւ ըլլալու չէ, եւ եթէ աղջկան մը իր հօրն առաջնորդութենէն դրկուիլն աղջկան մը համար վնասակար է, վնասը խիստ մեծ է տղուն համար, որնոր իր մօրը ծոնկերը ճանչցած չէ, կամ խիստ չուտով զատուած է. այս եղանակաւ, երկուքն ալ թէ աղջիկն եւ թէ տղան, անկատար կամ կիսկատար դաստիարակուած կրլլան:

Ս.րդարեւ թէ հայրն եւ թէ մայրը պէտք ունին իրենց փափկութիւնն, իրենց բանականութեան եւ իրենց կամաց ջանքերը միաւորել, իրենց դաւակաց դաստիարակութիւնն ըստ օրինի առաջնորդելու, որնոր ոչ միայն մեծ բան մ'է, այլ կենաց գերագոյն նպատակն եւ գէպ քանն է:

Դաստիարակութիւնն իրրեւ սերունդ կյաջորդէ, մէկ սերնդէ միւսը կանցնի իր որպիսութիւններովն ու պակասութիւններովն, եւ այն ընտանիքն որ կյաջորդի այս ծանր կէտին մէջ, եւ կարող կրլլայ իր աղջկան մարմնոյն մէջ կարելի եղածին չափ առողջութիւն, դաւոդութիւն եւ պարտաւորութեան

ճանապարհ կգնէ, այն օրն օրհնաւոր եւ կատարեալ մայրերու խումբ մը, ընկերութիւն մը հաստատած կըլլայ, որով աղջիկը ոչ միայն ընտանեաց պատիւ են եւ զանի կաւելցնեն. այլ երկիրը, քաղաքը, հայրենիքը կերջանկանայ, ապագան հաստատ հիման վրայ կանգնած ըլլալով:

Ս. Հա այս եղանակաւ պէտք է դաստիարակուին աղջիկք. եթէ ամէն մէկն իր տեղն է ամէն բան աղէկ կերթայ. եթէ մէկը մնալին տեղն անցնի, ամէն բան կխառնակի, եթէ մէկն իր տեղը պակաս պահէ, ամէն բան դէշ կըլլայ եւ ճամբէ դուրս կելլէ:

Ս. Հա, աղջկանց դաստիարակիչներուն վրայ այսքան խօսելնիս բաւական համարելով, յօդուածնիս կվերջացնենք, սա եզրակացութեամբ, թէ, ծնողք, հայր եւ մայր, չմոռնալու են թէ, իրենք միայն պարտաւորեալ են իրենց աղջիկները դաստիարակել, եւ այս սրբազան պարտաւորութեանը կատարումն ուրիշին խնամոց յանձնելու չեն:

Ս. յս եւ ասոր նման առողջաբանական խնդիրք կարեւոր են. դի այսպիսի խնդիրներ ոչ միայն ընտանեկան, այլ, ըստ մեզ, եթէ չենք սխալիր, ազգային ընդհանրութեան վերաբերող ամենէն կարեւոր խնդիրներ են. որովհետեւ համոզուած ենք մենք, թէ, այն օրն որ մայրերն իրենց մայրական վախուկ պաշտօնն անթերի կկատարեն, այն ատեն միայն կարելի է եւ կըլլայ, հայ հոգեբոյս պակսիլն. այն օրն երբ մայրերը, մայրական կամ մայր կոչուելու չորս յատկութիւնները կունենան, ըսել կուզենք երբ մայրերը կըլլան փախուկ, խելացի, կրթեալ եւ տէր ընտիր առաքինութեանց, այն ատեն ազգային մեծագոյն մասին, խոնաւ եւ մութ խաներու, արեւուն կենսատու ճառագայթները չտեսնող հոտած անկիւններու բորբոսնած անկիւնները տխուր հառաչանքներով եւ սրտաճմլիկ ախուվախերով չեն տանջուիր, հեւի ծնողաց, ընտանիքէ, կնոջ եւ զաւակաց փախուկ դգուանքներէ: դի այն ատեն պիտի սովրին եւ սովրեցնեն, թէ մարդիկք աշխարհ կոչուած, չէ թէ այսպէս չարչարուելու, տանջուելու, զրկուելու,

այլ ապրելու, բայց ապրիլն զգալով. որ կրնայ ըլլալ Աւողջաբանութեամբ, այս գիտութեամբ, որ կսովրեցնէ, ինչպէս ըսած ենք ուրիշ առթիւ թէ, մարդուս՝ մարմինն առողջ պահելու միջոցներն ու կանոնները։

Աւողջաբանութեան նման, այսպիսի կարեւոր գիտութեան մը, մեր ազգին մէջ, այսչափ երեսի վրայ մնալը, մեզ մեծ ցաւ կպատճառէ. արդէն շատ անգամ՝ ըսած ենք, թէ Ազգային ամէն դպրոցայ մէջ, այս կարեւոր գիտութեան դասախօսութիւնն անհրաժեշտ է. եւ թէոր հիմակուհիմայ, ազգային ամէն դպրոցայ մէջ ղանի դասախօսելն անկարելի է, գէթ պէտք չէ՞ որ, Ազգային այն վարժարանայ մէջ սկսուին, որք կպարծին այսօր, ազգային դասախարակութեան առաջին վարժարաններն ըլլալու։

Յոյս ունինք եւ կխնամքինք, որ մօտերս, ըստ Սահմանագրութեան նոր կազմուելիք Ասսուիսական ժողովն, այս կարեւոր խնդիրն, իր նիստերուն առաջին եւ գլխաւոր նիւթը կընէ, ըսել կուզենք առողջաբանութեան պէտքն ունենալ, և ջանալ ընդհանրացնել. այնպիսի եղանակաւ մը, որ ամէն հայ, ինչպէս ստիպեալ է եւ պէտք է ըլլայ, հայերէն սովրիլ, նոյնպէս ալ ստիպեալ ըլլայ, սովրիլ ԶՕՌՈՂՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ։

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՏԻԳԻՆ ՏԸ ՍԹՈՒԱՐԻ*

Տիկին տը Սթուարի, գիւղն երթալով, նախկին առոյգութիւնը գտաւ, առանց բան մը կորսնցնելու իր իմացական կարողութիւններէն։ Չի հոն էր որ, դեռ 15 տարեկան հաղիւ կար, իր առաջին գործը, էջերը անդիմ (անանուն նամակները) շարադրեց։ Իր հայրը, Պ. Նեքքեր, Լուդովիկոս ԺԶ. դի

*Տես կիւկիա Հատոր Դ. երես 23։

պաշտօնեայն ըլլալով, իր հօրն ընակիր վարչութիւնն եւ վիճակին դանձուց ալեկ գործածութիւնը դրդրեց, այնպիսի յուզմամբ, այնպիսի կրեւք, զորս դրականութեան, ճարտարախօսութեան գործոց մէջ գործածեց։ 1770ին 20 տարեկան էր երբ Սուէսի գեօղական պարոն տը Սթաէլի հետ ամուսնացաւ։ Բայց այս ամուսնութիւնն երջանիկ չեղաւ, թէ սիրոյ եւ թէ հարստութեան նկատմամբ։ Փոխանակ խոհեմական ամուսնութիւն կոչուելու, խենդութեան ամուսնութիւն կոչուիլ պէտք էր։ Որովհետեւ երկու ամուսնացողներուն իրարու հետ ունենալիք համակրութեանը պատիր ըլլալու, միայն չահու, դրամ եւ ուրիշ պարագաներուն նկատմամբ եղած ամուսնութեանց մէջ միայն կղզիացուի երկու կողմանէ եղած թեթեւութիւնն եւ անհոգութիւնը։ Կարելի է որ, արդէն հռչակաւոր կին մը, եւ որ յարմարութիւն ունէր աւելի հռչակաւոր ըլլալու, ամուսնանալու համար ստեղծուած չէր։ Պ. Նեքքեր այս մասին տեղեկութիւն ունենալու էր, ինքն որ իր կնոջ ըռած էր, այն միջոցին, որ կպատրաստուէր իր դործերը հրատարակել։ Թէ երբ պրպտէին, պրօբրէն պոպո֊ֆոնել ալօ֊ֆոնաճակ, գլո֊պնֆան նաբլոր ըղեռ ֆոնե։ Բայց Տիկին տը Սթաէլի վրայ, ինչպէս ալ ըսուած է, ամէնն ալ սուտ են. ամէնքն ալ դրպարտութիւններ են կըսէ, Փարիզի, Ֆ֊ըէ֊ռը Ֆրանս անուն ճեմարանի հռչակաւոր Ֆռանք դասատուն։ Միայն թէ, օր մը Տիկին տը Սթաէլ երիտասարդի մը կհանդիպի, որոյ վրայ շատ դովեստներ ըրած էին. այս երիտասարդն է Սալանիոյ պատուբազմին ընդ գլխաւորներէն մին. որ երբ հայրենիք դարձաւ, ընդունած բազմաթիւ վէրքերու աւելիւ անկարող եղած էր, գլխաւորութիւն ընել։ Հիւանդ եւ դժուարեան արժանի վիճակի մէջ էր, որովհետեւ երիտասարդութիւնը, կաղ քալուածքին հետ չէր յամարէր։ Տիկին տը Սթաէլ դժալով իրեն վրայ, շատ քաղցր խօսքեր ըրաւ, որոնց վրայ խեղճին գլուխը տաքնալով, ֆնֆո պէռէ ֆէրմ գինէը, պօռօշ, ռը վէրջաֆէ գլո ամոֆին պէռէ ընդունէ։ Ա. Երդարեւ Տ. տը Սթաէլ մէկ քանի տարիներէ ի վեր մեռած ըլլալով, Տ. տը Ռօքքայր (գլխաւորին ա-

նունն է) նախասացութիւնը կատարուեցաւ. արդարեւ օրինաւոր ատեանութեամբ իրարու հետ միացան։

Ա.յս վէնուորը հիանդ մ'էր որ ի չնորհս խնամոյ, սիրոյ եւ անձնասիրութեան Տիկին Սթաէլի, վերջապէս ազեկցաւ, եւ իր տանը մէջ ապրեցաւ մինչեւ ցկեանս։ Ա.յս մասին վրայ խիստ համառօտ անցնելով, խօսինք Տիկին Սթաէլի վրայ։

Տիկին տը Սթաէլի ամուսնութենէն երեք տարի վերջը, 1789 ի յեղափոխութիւնն երեւան եկաւ, որուն բոլոր սկզբունքները տուրնելով, չափազանցութիւնները (յեղափոխութեան) անարդեց։ Անմիջապէս Սահմանադրական կողմն անցաւ, այն կողմն, որ կուզէր Անգղիոյ Սահմանադրութեան նման, Գաղղիոյ մէջ ալ, նոյն օրինակ Սահմանադրութիւնը մտցնել (որ է ծերակոյտական կառավարութիւն մը, երկու ժողովքներ եւ պաշտօնէից պատասխանատուութիւն)։

Ընթերցողք կրնան ուշադրութեան առնել սա կարեւոր կէտն, որ, Տիկին տը Սթաէլ թուականէս 80 տարի առաջ կմտածէր եւ կուզէր տեսնել Գաղղիոյ մէջ, ինչոր այսօր ուզեցին եւ ըրին Գաղղիացիք։

Ա.սի երկու հետեւութիւններ ունի, մեզ, այսինքն մեր Ազգին նկատմամբ։

Թէ ժամանակն առաջ բան ուզէ։

Թէ համբերութեամբ և ջանք, ամէն բան կըլլայ։

Թէ ճշմարտութիւնն ուշ կամ կանուխ իր դրծը կկատարէ։

Երբ տեսաւ որ Լուդովիկոս ԺԶ.դ իր պղտեցութիւնը կորսնցուց, երբ տեսաւ թէ թագաւորն իր ազատութեանը, դոյութեանը մէջ վտանգ ունէր, իր կեանքն ազատելու համար միջոց մը երեւակայեց եւ ըսաւ Նարպոն դուքսին։

Յեղափոխութեան ատեն, երբ իր ամուսինը Սուէտ կը դատուէր, ինքն ամէն վտանգ աչքն առնելով, Գաղղիա մնաց, որպէս զի կարող ըլլայ շատերը մահուան վտանգէն ազատել։

Արդարեւ յաջողեցաւ, իրեն պաշտպաններ ընտրեց ամէն կարգ մարդոցմէ, առանց ուշադիր ըլլալու կողմի եւ անուան։

Ա.յս, մինչն աչքն առնելով, մնահ ազատեց Նաւարոն,

Նօրվէկն, Մօնթէսքիէօ, Ժօղէֆ Շընիէ եւ չատ ուրիշներ ալ. ամէն մէկը ի դործ դրաւ իր նպատակին հասնելու։

Մահու վտանգէ ազատածներէն, երբեմն յանուն Սուէտի, երբեմն ալ յանուն Սուիսի կազատէր։ Վիտա վտանգաւոր ժամեր անցուց, ինչպէս Սեպտեմբեր 2ը։ Երբ օր մը, տունը դինուորներ եկան, մահն ու դողը հոգին առած, ամենայն հանդարտութեամբ զանոնք ընդունեց, որք կուդէին որ տանը մէջ պահած վախատականներն իրենց յանձնէ, բայց պատասխանեց թէ պէտք է դղայ կենան եւ ապէկ մուածեն ըրածնուն վրայ, թէ ինքը Սուէտի դեսպանուհին է, այսինքն Գաղղիոյ մօտ եղող խիստ դօրաւոր կառավարութեան մը, որ կարող է մէկ օրուան մէջ նուաճել զԳաղղիա։ Ա.րդարեւ այս խօսքերով յաջողեցաւ, սեռչութեան մարդիկն ետ դարձնել, եւ իր մարդիկներն ալ մահէ ազատել։

Տիկին սը Սթաել, Տէ֊Ն֊ ը֊ ը֊ Ուն անուն դործին մէջ կպատմէ, թէ օդնութեան հասած է Ոլբաղդ Մարի-Անթուանէթի, կնոջ մը ամենաշնիւ դժացումներէ դրդեալ, սրտին բղխեալ ճարտարախօսութեամբ։ Երբ Ռօպէսպիէռի անկումէն ետքը, մէկ քանի ընկերներէ ուղեցին կրկին երեւան հանել նոյա դժացուն տեղեկագիրը մը մատոյց, որոյ մէջ հետեւեալ բառերը կկարդացուին, թէ, Ո՞ւր Ուրն ը֊ ը֊ էեռ ծէ ընդնել։

Միշտ բարեկամ օրինաց եւ ազատութեան, եւ թշնամի խռովութեան եւ կատակորութեան, սահմանադրականաց խմբին հետ միանալով, հակառակ մասին դէմ մաքառեցաւ։ Սահմանադրական այս խմբին մէջ բերաւ առաջին անդամի համար պենժամէն Գօնսթան, ինչպէս եւ Պ։ սը Թալէյրան, որ նոյն միջոցին Ս.մերիկոյ Միացեալ-Նահանգներն նոր դարձած էր։

Ա.յս միջոցին, Ա.ղգային մաքառումն սկսաւ, որ տեւեց մինչեւ Տիկին սը Սթաելի մահը։

Տիկին սը Սթաելի եւ Նաբոլէօնի մէջ մեծ հակակրութիւն կար, սա պատճառաւ որ Տիկինը կրնար կսիրէր ազատութիւնը. իսկ Նաբոլէօն ընդհակառակը կուզէր որ ամէն մարդ

իր կարծիքին ըլլայ, իրեն եւ իր ազգային վրայ վատահութիւն ունենայ. ինչպէս Ժօղէֆ Պօնապարթի կըսէ թէ, երբ Տիկին սը Սթաէլ Նաբոլէօնի հարցուց թէ ինչ կուզէր, ան ըսած է թէ՝ Ես ինչ որ կ'ուզեմ, պատասխանեց։

Տիկին սը Սթաէլի աքսորման, երեսէ իյնալուն առաջին պատճառն եղաւ, իր դրածներին մին. ասկ անկատար աքսոր մ'էր նախ, բայց երբ գլխաւորներէն ընկերական շրջապատը հետ առնուց յարբերունեան վրայ դրածը հրատարակեց, Նաբոլէօն խիստ բարկանալով, այն ատենն աքսորը բոլորովին կատարեալ եղաւ։

Տիկին սը Սթաէլ, Գաղղիոյ երջանկութեան եւ վառքին համար, Գաղղիոյ Սահմաններէն դուրս ապառնալ վիճակի մէջ դէզդերեցաւ, եւ սակայն երբ մէկը, դեղեցիկ երկինքին, դեղեցիկ ծաւերով շրջապատեալ դեղեցիկ դետի մը բանաստեղծական նկարագրութիւնն ընէր, ինչպէս կըսէր, Ֆեննէլօն, աչայ զուարճութեան համար, -ը, ինչէ համար, անդնէն գեղեցիկ գետ ի, Փ-րէնչ Պ-ո+ գաղղիէն (ուր կընակէր ինքն) վազող ջուրն ի կապատասխաներ։ Իր բարեկամներն, իր աքսորին մէջ, դինքը սեռնել երթալնուն համար, իրենք ալ աքսորեալ եւ յանցանաւոր նկատուած էին։

Ա.յս դժբաղդութիւնը պատահեցաւ Մօնմօրանսի մէջ, Տիկին Ռէքամիէի, որ խիստ կսիրէր։

Տիկին սը Սթաէլ, հակառակ իր բնաւորութեան ազնուութեանն, իր զաւկին աղաչանօքը, հրաման եղաւ իր հայրենիքը դառնալու, սա պայմանաւ որ բնաւ երբեք քաղաքականութեան վրայ չսիսի խօսի եւ գրէ։ Բայց քաղաքականութեան հետ կրնայ զբաղիլ մարդս ամէն բանով, եւ երբ աղատութեան սկզբունքը մեր հոգւոյն մէջ մնայ, կրնայ ըսուիլ թէ, ինչպէս սկեպտիկանութիւնն, ամէն կողմ կատարած ուխտ Տիկին սը Սթաէլի մնաց Անդղիա քաշուիլ։ Ինչպէս կրնար հոն երթալ քանի որ չորս կողմէն գոցուած եւ արգիլուած էր։ Ինչպէս կրնար Ժենեվէն դուրս ելլել, ուր բանտարկուածի նման էր։ Կրնար նաեւ նախ Պօլիս անցնիլ, յետոյ Անդղիա. բայց այն միջոցին ալ Տաճկաստանի եւ Ռուսիոյ մէջ պատե-

բազմ ծագեցաւ. ուսոն որոշեց նախ Ռուսիա երթալ եւ անկէ Անդղիա. եւ օր մը, պատկերն առած, ժուռ դալու նման դուրս ելաւ, լիճին միւս եղրն անցաւ, եւ գնաց Գերմանիա:

Տիկին ալ Սթաէլ Ռուսիոյ մէջ մեծ ընդունելութիւն գտաւ, որչափ որ ալ հոն բռնատիրութիւնը կատիրէր:

Օր մը Տիկին ալ Սթաէլ Ռուսիոյ կայսեր սա խօսքն ըսած է թէ, «Ինչ, ծեր, ընդէ Սուէտացրուքիան, այն՝ որ կնայանց չէ անդնոն քնաւորութեան մէջ: — Երբ այդչէ ըլլայ կայսրն, երկնքի վրանէ մը պիտի ըլայ: Այս է ահա բացարձակ կառավարութեան հոգին, կամ բացարձակ տիրապետութիւն ուղղընորուն սկզբունքն, եթէ դիտաւորութիւններուն եւ գործողութիւններուն բարի ալ ըլլան:—

Տիկին ալ Սթաէլ կարող եղաւ Գաղղիա դառնալ, Գաղղիացւոց յաղթուելու սանն, Ինքը չէր այս պատերազմն երեւան հանողն, ուզողն, այլ միայն այս առթիւ ուզեց մտնել ուր որ կրնար մտնել: Անշուշտ ռամիկ հոգի մը ուրախանար պիտի այս եղածը տեսնելով, պիտի ուրախանար, իր ամենեն սիրելիմ թշնամւոյն, եւ իր հայրենեաց թշնամւոյն աճուռն, անկումը տեսնելով, բայց այնպէս չեղաւ: Լսելու արժանի էին այն սխալ հառաչանքներն, զոր ունեցաւ Տիկին ալ Սթաէլ, օտար թմբուկները, Բրունսիացի էնիֆորմները տեսնելով: Փարիզ մտնելու տանն կատամբ, դէպուբլիկա Գաղղիական չեղծխուրեան վրայ անուն գործին մէջ էր, այն քաղաքին մէջ ուր իր կենաց ամենեն երջանիկ եւ փառաւոր օրերն անցուցած էր, երեն սխալ երազ մը կուգայ Գաղղիական պալատներուն մէջ օտար զինուորները տեսնելը. Լսուիզ, Թուլլերին (պալատը) այս երկուքն ալ Թարթարիայի վերջին բանակներուն զինուորներովը լեցուած էին: Ամենք տեսնելն երեն հասկցան անմիխիթարելի ցաւ մ'էր: Յայտնի է թէ, Տիկին ալ Սթաէլ կսիրէր թատրոնն, որմէ արդ կըլսուած էր երիտասարդ ուխտանն տեղն: Օրերան կերթայ, հոն ալ կգտնէ իր հոգին խոցոտուած վիրաշը. Ընդրուն պատկերներն, երաժշտութիւնը, կըսէ, երեսից բեղեցիս-

ընչանն ու անուշամոլութիւնը չեն կրնար ուրիշ, և եթէ գեղ կելայէ գաղիական այս գործն ուրիշ ոչ ոքէ ընել կարենայ, կրնայ ըսել թէ այդ ինքնասիրութեան պարզամտութենն եղած է այդ ողբերգուն վիճակին։

Արնանք լսել թէ այն միջոցին աւելի ազնուական Գաղղիացի Տիկիններ կային, որք մի եւ նոյնը չէին դգար։

Ահա այսպէս անցաւ Տիկին ոը Սթաելի կեանքն. այն կեանքն, ինչպէս որ կտեսնուի, ըստ ինքեան բաւ է, աւանդ զինքն հռչակաւոր ընող գրուածներու, անոր գէմ յարդանաց եւ երախտադիտութեան զգացումներ ներշնչել։ Էրիկ մարդու մը համար, այսպիսի բան մը բաւական էր իր կենաց. իսկ աւելի մեծ բան մ'է կնոջ մը համար, որնոր իր պարտաւորութիւններուն, առանձին պարտաւորութիւններուն ծանիլ չէ, ահու սարսափի մէջ ապրիլ, զոհ դնել գլուխն ամէն տեսակ վրէժխնդրութեանց, Նիքքերին աղջիկն ըլլալով որ անդամ էր Գաղղիոյ այն ազնուականութեան, որ Գաղղիոյ երջանկութեան անսուաճելի արգելքն եղած էր։ Սկզարեւ մեծ քաջութիւն է այսպիսի վտանգաւոր ժամանակի մէջ քաջասիրտ ըլլալով կարող ըլլալ անմեղ հոգիներ ազատելու։ Մեծ բան է մահու դէմ մնքառիլ, ահու դողի դիմանալ առանց վհատելու եւ ակարանալու։ Նշանաւոր բան է, այսպիսի ծանր պարագայներու մէջ հասնիլ եւ 6—7 հոգի մահէ ազատել, զանոնք ազատելու համար ինքզինքը մեծ եւ մահու չափ վտանգի մէջ դնել։ Սկզարեւ այսպիսի մեծագործութիւններ, այսպիսի մտածմունքներ, այսպիսի ազնիւ եւ վեհանձն մտայանձնութիւններ, ամէն տեսակ դառն վրէժխնդրութեանց, բազմաթիւ անհանգստութեանց մէջ անասան պահուած ու մնայած բոլոր այս բարեսիրտ զգացողութիւնները, բաւական են մեզ ապացուցանել, թէ Տիկին ոը Սթաէլ, մարդկային բնութեան ամենէն ազնիւ եւ ամենէն վեհանձն անհատներէն մին էր եւ է. ինչպէս որ պիտի ապացուցանեն իր կենաց նման նաեւ իր գրութիւնները։

Տիկին ոը Սթաէլի անձին, եւ այս, մեր ԺՔ. դ. գարուն կարծեաց վրայ անուղղակի կերպիւ ըրած եւ ընելիք ազդե-

ցուրեան վրայ խօսելէն յետոյ, կ'ուզայ մեզ յառաջ բերել իր գործերն ալ։

Տիկին ոը Սթաելի բոլոր գործերն ալ չահաւոր եւ ուշադրութեան արժանի են։

Ա.յս հռչակաւոր Տիկնոջ առաջին տարիներուն մէջ գրած-ները զանց ընելով, միայն դէպքաւոր գործոյը վրայ համառօտապար խօսինք։

Նախ յառաջ բերենք իր երկու, Փ։էն եւ Տելֆին, անուն Ռոմաններն, որոնց ընթերցանութիւնն օգտակար է, որովհետեւ այս երկու գործերն ալ բնականին համեմատ գրած է, առանց երեւակայական նկարագրութիւնները ընելու. օգտակար են, որովհետեւ գեղեցիկ մը, բանաստեղծութեան քաղցրութիւններով մարդոց ներկայացնելը, ջնտասակար է զանի ընթերցողաց. եւ այս էր ահա Տիկին ոը Սթաելի նպատակն ալ. ինչպէս կըսէ, էրէնի են այն կանայք, որ էրէնց էրէց գեր ըլլալ, զանոնք կանոնաւորութեան մէջ պահել կարողանալով, էրէնց հանգստութեանն, ուրախութիւնն եւ էրջանկութիւնը, գոյն էրէնց գանը մէջ բնաւոած են, նոյնպէս եւ այն ամմանէքսան մէջ, որոնցմով եպրաւցեալ է ինոջ մը կեանքը։

Տիկին ոը Սթաելի, Ա.ղէտ եւ անհաղթ էրջանկութիւնը վրայ հէտ պատեհութիւնը դրքին ստոյիկեան եղրակացութիւնը չէ, նա չուզէր որ մարդս իր սրտին կիրքը չլսէ, եւ ոչ կրկ գերի ըլլայ։ Ժամանակն եւ կարելի է փոքձն, աւելի ներող բարոյականութիւն մը ստիպեցուցին իրեն։ Իրեն հետ բաւական է որ մարդուս կիրքը պատասխանութեան հրահանգներուն ընդունի. թէ առաջուց ամէն տեսակ զոհողութեանց, մինչեւ ամենադժուարին, ինքզինքն ուրիշին երջանկութեանն ու հանգստութեանը համար սահանալուն, յանձնառու ըլլայ։

Փ։էն անուն գործոյն մէջ, աւելի բան մ'ալ կ'ուզենք, այն է անձնական ցաւի մը պատասխան նկարագրութիւնը, զոր մարդոց պատրող աչքերը բնաւ չպիտի տեսնէին արտաքին ամենէն փառաւոր վիճակի մը, կացութեան մը մէջ։ Ա.յն է, իմացականութեան ամէն ձիրքերով, մինչեւ տաղանդով զարդարուած, բարձր հոգի մը գոհ ընել կարօղացող պատասխանե-

բոլ լցեալ , մինչեւ անդամ անմահ վիճակ արժանացեալ կին մը , որ մեզ կուսրեցնէ թէ բոլոր այս ծաղիկներուն տակ, մինչեւ վուշ եւ տատասկ դուած է . թէ վսեմական բոլոր այս մեծութեանց, ճոխութեանց նախապատուիրակ կհամարէ, երեն սրտին հետ մի եւ նոյն ճշմարիտ սիրոյ միացած սիրտ մը, ամենէն լուռ եւ մութ կենցաղ մը մէջ թէ իր հասած բարձրութիւնն , երեն սա ազկութիւնը միայն ունեցած է , այն է ուրիշներուն ունայնութիւնն եւ իր անձնական տկարութիւնը ներս երեւան հանել :

Տիկին ալ Սթաել , այս խոստովանութիւնն , իր դարձոյց մէկուն մէջ ալ ըրած է , հետեւեալ եղանակաւ :

Թէ , կանայք նկատ ոչ երեսց բնութիւնը մէջ մտածած և գործած բան մը կայ , որոնք հասարակութեան նայուածքներուն անգամ կտտանգ . ինչը , պատրաստ , կրեսր հոգի մը , կարող են ընդունիլ զրկանք , ծանիկ տկնեն պատրաստ հանել , քայց մէկ կյաւնին երեսց ճշմարիտ քնութիւնն զրեւնելուն :

կանայք , ինչ որ ալ ըլլան , որչափ ոչ հասկնան , հասարակ ըլլան , անհոգութիւնը զերեն կրողացնէ : կանայք պտքպզպատութեան մէջ տալանքով են , եւ վնասով ընդհատելն ատ դէմ . խորհիլը զերեն կերթեր , քայց քնատրութիւնն ալիք և զգայուն կծայ : Ան կանայք , որ երեսց նմայական քաջը կատարելութիւններով հասկնալ ըլլալ ուզեցին . պատերազմական ազատասրը նետը , յայտնի քարգանքը տեսնելով , եւ ընդհատ բռնել կարծելը , ամենայն ատուկութիւնէ կյարձակին , և առաջին հարուածներուն ինչ պերը կհատնի :

Ա.րդարեւ չենք կարծեր թէ , ասկէ աւելի ճշմարտութեամբ եւ փափկութեամբ խօսիլ կամ ինքզինքը հասկցնել կարելի ըլլայ եւս է :

Տիկին ալ Սթաելի հանճարոտ գործերէն մին է , նաեւ , գրականութեան ընկերական օրենսդրութիւններ ուսնեցած յարաբերութիւնը , որնոր , կնչպէս կ յայտնուի գրքին վերնագրէն եւս թէ , այս գրքին աւելի ծանօթ է գրականութեան , աւելի փիլիսոփայական քան թէ քաղաքական գիրք մ'է : Ա.յս դրուածը մարդկային կատարելագործութեան սկզբան կամ յառաջադիմութեան օրինաց պատմական ապացոյց մ'է :

Ա.րդարեւ , այս սկզբունքը նոր չէր , երբ Տիկին ալ Սթաել

ձեռնարկից զանի պաշտպանել, շատերու գաղղիական յեղափոխութեան չափազանցութիւններէն յառաջ եկած վհատութեան դէմ :

ԱԶԳԱՑԻՆ

ԾԱՌԱՅՈՒԹԵԱՆ ՕԳՏԱԿԱՐՆ ԵՒ ԱՆՕԳՏԱԿԱՐԸ

Ջանէրը էրնակ արդեօղներ կ'արտադրեն,
բայց՝ կամ հակառակ բարոյ : Լաւ գործեցող կ'անան այն մարդերը՝ որ ընդհանուրին ծառայելու մտադիր եղած են, եւ բարոյն հակառակ գործելու կ'անան այն մարդերն՝ որ առանձնապէս իրենց անձին նպատակ արդեօղ մ'արտադրել կ'ուզեն :

Ազգերնուս անցեալ չինթամի վիճակին մէջ արդարեւ դանուելեան այնպիսի տագանդաւոր եւ հանճարեղ անձինք որք ընդ երկար խորհելով յօդուտ ժողովրդեան այլ եւ այլ առաջարկութիւններ ըրին դժբաղդաբար առանց զանոնք գործադրել կարող ըլլալու . մի եւ նոյն միջոցներուն թեպետ շատերու կրած զոհողութիւններէն եւ ապա վրայնին տիրած յուսահատութենէն չափազանց ազդուած՝ կ'երկնչէինք մեր կոչմանէ եւս առ ազդն օգտակար առաջարկութիւն մ'ընել եւ զանի է զարմանն բաղմաց գործադրելու փափաքին մասնակից ընել տալ մեզ համամիտ եւ Ազգին շահուն ու պատուին նախանձաւոր մէկ քանի անձանց հետ :

Սակայն անդիմադրելի դգացման հարկէ մ'առաջնորդուած՝ յանձն առինք ամէն արգելքներու դիմադրաւել եւ մեր առաջարկութիւնն ըրինք . այն էր, ազգին պարտքը մարելու մեծ եւ խիստ կարեւոր խնդրոյն լուծումը :

Անընդհատ երկու տարի մեր Կիլիկիային մէջ ցաւ այս նիւթին նկատմամբ խօսեցանք. արդարեւ շատերու դէմ ցասումը պատճառեցին մեր խօսքերը. սակայն շատերն ալ մեծապէս օգտեցան անկից, եւ Ամէն. Խրիմեան Սրբազանի նոր գահակալութեան ժամանակ հունգ ուրեմն մեր առաջնորդութիւններն ընդունելութիւն գտնելով գործադրական շրջանի մուտք նելու համար Նորին Ամէն. Սրբազնութիւն յատկապէս Մատնաժողով մը կազմեց. որուն նիստերուն արդիւնքն՝ այն է պատրաստուած տեղեկագիրը վերջացինք լրագրոյս երրորդ թուոյն ընթերցողաց հաղորդել։

Մեր առաջնորդութիւններն ազէկ կամ դէշ Մատնաժողովին քննութեան ենթարկուած միջոցին անտարակոյս իւրաքանչիւր ազգային անհատ ազատ էր ազգային պարտքը մատրնելու համար դատարելի հանգանակութեան մը վրայ իր ուզեցած կարծիքն եւ պատրաստուած հատուածն եղանակացոյցը նոյն Մատնաժողովոյ ներկայացնել. միանգամայն և պահանջել հարկին մեր առաջնորդութենէն (արդէն Կիլիկիոյ նախորդ տարուան թուոց մէջ հրատարակուած ենք) մէջ դտնուած անուղղութիւններն հերքել։

Արդարեւ այս միջոցը մոսամբ մ'ի գոյծ դրաւ ազգային մէկ երկու լրագրոց մէջ հրատարակուած նամակ մը, որու ստորագրութիւնն էր Աբեդեան Ճ-ւոբոպեո, այս նամակին Ամէն. Խրիմեան Սրբազան Հօր յանձնուած էր, եւ հարկաւ Ազգին ալ ուշադրութիւնը դրաւելու պէտք ունէր. սակայն ապատուած կամ անկախաբար ընդունելութիւնը չգտաւ. Սրբազան Հայրիկն արժան չհամարեց զանի Մատնաժողովոյն քննութեան ենթարկել. նմանապէս ժողովուրդն ալ արժանաւոր ակնարկով չդիտեց զանի եւ կազմուած Մատնաժողովը բնականաբար մեր առաջնորդութիւններն ի տես առնելով իր պաշտօնը լրացուց եւ այժմ գործադրութեանը կ'սպասուի։

Սիսեցիկի ղայ Ճարտարապետ իր ըրած առաջնորդութեան անուղղակի մերժուելը տեսնելով փոխանակ ընդհանուրին շահուն ծառայելու՝ իր խօսքը զալեցնելէն իրեն սկզբ-

բունք բռնելով երկրորդ անգամ նամակ մ'ալ հրատարակեց մէկ երկու աղգային լրագրաց մէջ. այս երկրորդ նամակն ուշի ուշով ընթերցող մեծայարդ աղգայինք կրնան նշմարել՝ որ ինչպէս քիչ մ'առաջ ըսինք, նամակագիրն առաւել իր առաջարկութիւնը բռնապէս ընդունել տալու տրամադիր եւ փափաքող է քան թէ առ ժամն պարագայներու քերմունքին հետեւելով խորհիլ եւ դիտնալու թէ անկարելի եւ անօգուտ բան մ'է տակաւին Սահմանադրութեան դործադրութիւնը չ'սկսած ՏՈՒՐՔ հաւաքելու սկսիլ ժողովրդէն։

Մեր առաջարկութիւնն ինչպէս յայտնի է ՏՈՒՐՔ հաւաքել չէր, այլ՝ կամաւոր ընդհանուր հանդանակութիւն մը մանաւանդ պէս եղեր անհրաժեշտ պէտքեր հոդալու համար. նախ Պատրիարքարանի պարտքն՝ որոյ դոյութիւնն աղգին բոլոր ձեռնարկութիւններուն առջեւ իբրեւ արգելիչ ամբարտակ մը կանդուն կենալով ընդ միշտ անկարելիը խափանութիւնները կպատճառէ . . . ։

Երկրորդ՝ Հիւանդանոցին ներկայ աղետալի վիճակին բարւոքումն, որու անտարակոյս կխափաքին ամէն այն հայերն՝ որոց երակներուն մէջ Ազգութեան արիւնն անընդհատ չրչան կընէ, եւ չեմք կարծեր որ ճշմարիտ մարդերը անզգած մնան երբ իրենց համազգի եղբայրներուն՝ այն թշուառութեան վայրին մէջ եղկելի կերպիւ դժբաղդ կեանքէ մ'ի լաղճալի մահ ընթանալը կտեսանեն կամ կլսեն։

Երրորդ՝ Գաւառային ազգայնոց մէջ դաստիարակութիւնն ընդհանրացնելու եւ յառաջ տանելու համար իբր անհրաժեշտ հարկ մ'զգայուեցաւ Մայրաքաղաքիս մէջ դիշերօթիկ դպրոց մը բանալ Գաւառական վարժարանաց մէջ պաշտօն վարելու համար դաստատուներ պատրաստելու նպատակաւ, դաստիարակութեան խնդիրն արդարեւ կենաց եւ մահու խընդիր է . ուշիմ մէկն երբէք չըհակառակիր ասոր, եւ տարակոյս չունինք որ մեզ հաւանձայնելով պիտի խոստովանի թէ այսպիսի ձեռնարկութիւն մը մեծապէս կարեւոր է։

Այս երեքն ալ Մանաժողովոյն առէպ առէպ ըրած նիւա-

տերուն մէջ. Կերամ վիճաբանութեանց առարկայ ըլլալէ դինի միաձայն հաւանութեամբ ընդունուեցան եւ վաւերացան ինչպէս կառավարութեան տեղեկագրին մէջ, Սինեքերիմ Ա. Հայր ճարտասանական այս ամէնուն անտարբեր կենալով տարօրինակ տուրք մը հաստատելու առաջարկութիւնը կընէ. Մտնաժողովոյ պատրաստած տեղեկագրին դործադրութիւնն անկարելի ցուցնելով եր առաջարկութեան դիւրագործութիւնը ընդունելու համար բաւական լեզու կը մսխէ, բայց առանց հաստատուն փաստերու եւ համոզիչ ապացոյցներու։

Սինեքերիմ Ա. Հայր կսկսի թէ ազգին վիճակագրութիւնն ընելը, այսինքն Թուրքիոյ մէջ քանի հայ դանուած ըլլալն ուրոյն ուրոյն արձանագրելն ոչ երկար ժամանակի դործ է եւ ոչ ալ դժուար. մենք չենք ուզեր հակառակիլ ասոր, եւ միանդամայն կվախնանք որ ժամ յառաջ եթէ կարելի է, ի դործ դրուի այդ վիճակագրութիւնը, արդէն լսեր ենք. Սրբազան Պատրիարք Հայրն անուղղակի այդպիսի ձեռնարկութիւն մ՚ըրած է Մայրաքաղաքին ազգայնոց համար, իսկ իւրաքանչիւր ազգայնոյ ըստ իւր կարողութեան 2, 3 կամ 5 դրուշ վճարելու անհատական տուրքը չդիտենք թէ ո՛ր ժողովրդական սկզբանց վրայ կհիմնէ արդոյ նամակագիրը։

Վասն դի, լաւ դիտենք որ տուրք վճարող ամէն ազգային անհատ իրաւունք ունի նաեւ երեսփոխանութեան քուէ տալու, եւ ի՞նչպէս կարելի է քուէի իրաւունքն հաւասար ընել եւ տուրքն անհաւասար բաշխել, չենք կրնար դաղափարել այնպիսի եղանակ մ՚որով անհաւասարութիւն ի կիր առնուի եւ հաւասարութիւն հաստատուի, թերեւս Սինեքերիմ Ա. Հայ այս մասին լենդրոյն խորն առելի յուղէն եւրի թողած է. բայց ազգային նկատմամբ անհաւասարութիւն ընդունիլ արդարեւ կարելի է։ Ասկէ զատ, մեր առաջարկութիւնն ինչպէս յայտնի է չէ թէ չարաշահական տուրքի, այլ ժամանակաւոր նուէրի մը վրայ էր, եւ մենք այնպէս դիտենք որ նախապէս երբ վերայիշեալ երեք բարեկարդութիւններն ի դլուխ երթան, ա՛լ անկէ եւաք լսկ Պատրիարքարանի տարեկան ծախուց հաւասար

ալ տուրք մը հարկ պիտ՚ըլլայ հաստատել, որ ըստ սկզբան՝ պետք է միշտ հաւասարութեան հիման վրայ հաստատուի, եւ ենթադրելով որ Պատրիարքարանը տարին 12000 ոսկիով կրնայ իր բոլոր անհրաժեշտ եւ պատահական ծախսերն հոգալ, ուստի այս 12000 ոսկին հայթայթելու համար պետք կըլլայ բաժնել զանի ազգին ամէն մէկ քուէ տուող անհատից վրայ, այնպէս որ եթէ մէկ միլիօն երկու հարիւր հազար ընտրողներ կան, անոնցմէ իւրաքանչիւրը տարին քառասունական վարայ վճարելով իր քուէ տալու իրաւունքը պինդ կըպահէ եւ ընաւ չկորուսնէր, եւ արդարեւ եթէ Պատրիարքարանն իրր ընդհանուր ազգային տուրք ամէն մէկ քուէ տալու իրաւունք ունեցող հայ անհատէ տարին մէկ մէկ դահեկան առնելով կարող ըլլայ իր բոլոր ծախքերն հոգալ, ի՞նչ հարկ է երկու երեք կամ հինգական դրուշ պահանջել։ Ըստ մեզ Պատրիարքարանն այնչափ միայն դրամ ունենալու է կեդրոնական անառակին մէջ որ լակ իր ծախքերն ապահով կերպի մ՚եւ հաստատուն երաշխաւորութեան մը չնորհիւ կարենայ հոգալ։ եթէ կեդրոնական անառակին մէջ հինգ միլիօն մտնէ եւ մէկ միլիօն դուրս ելնէ. մնացած չորս միլիօնը տարուէ տարի աճհաղին դումար մը կազմելով դուքէ օր մ՚ալ՝ ժամանակին վարչութիւնը անհատէ ժողովրդեան եւ անոր իրաւացի պահանջմանցը բռնաբար դիմադրէ։ Սիներքրիմ Սղայ այս կէտին վրայ լաւ մը խորհիլ պարտաւոր է, եւ այնպէս կրնայ պահք՝ որ եթէ ուղիղ կարծիքն յարգելու տրամադրութիւն ունի, գիւրաւ եւ պիտի կենայ իր անլաւ առաջարկութեանց դարձադրութիւնը պահանջելէ եւ պնդելէ։

Աչքաւիրը բաւ կսեպենք այն ամէն անոնց՝ որք ի միտ կառնուն մեր բառնդերն, իսկ եթէ դանուին այնպիսիներ ալ, որք կուսակցական ոգւով մեր այս ամէն բանաւոր դրուածներուն անլսող լինելով տակաւին պնդեն թէ Ճարտարապետ Սիներքրիմ Սղայի առաջարկածն օրինաւոր է. դանոնք ալ իրենց յանձնառութեանը մէջ թողուլ խոհեմութիւն եւ պատիւ կհամարինք։

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ

ԸՂՋԱԼՆՈՑ ՇՈՒՋԻՆ ՏԱՐԲՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՈՂՋԱԽՈՀՈՒԹԻՒՆԸ

Ամէն բան ունի ժամ, ժամ իւրաքանչիւր գործոյ ի տակ երկնի է։

ՊԼԱՏՕՆ.

Տղայոց առաջին տարիներուն առողջաբանութիւնն, արդարեւ երկու սեռին համար ալ մի եւ նոյնն է, ինչպէս կանխընտրութեան, կաթէն կարելու, փիլիսոփայական դաստիարակութեան, մայրական խնամոյ վերաբերեալ առողջաբանութիւնը թէ աղջկան եւ թէ մանչուն համար մի եւ նոյնն է, օրոյ վրայ արդէն, անդրեալ տարուան Կիլիկիայիս երրորդ համարին մէջ խօսած ենք։

Սակայն ամենայնիւ, երբ խնդրոյ մը մանանաւոր պարագայից վրայ խօսիլ հարկ կըլլայ, պէտք եւ կարեւոր է, ամէն մէկ կէտն աչքէ անցնել, ինչպէս այս խնդրոյն մէջ, կարեւոր է մեզ թէ աղջկանց եւ թէ մանչերուն վերաբերեալ առողջաբանական կանոնաց վրայ խօսիլ. փոքրիկ աղջկան տղայական կամ մանկական առողջաբանութեան վերաբերեալ կէտերը մանչերուններէն աւելի խառն են։ Սակայն եթէ առողջութիւնն երկու սեռին համար ալ մի եւ նոյն դիմն ու յարգն ունի, դեղեցկութիւնն եւ մարմնոյն համեմատութեանց ներդաշնակութիւնը խիստ կարեւոր են կանանց համար։ Սակայն, եթէ վերոյիշեալ յատկութեանց երկրորդն, այսինքն դեղեցկութիւնն աղջկանց ապագային մեծ ազդեցութիւն ունի. երրորդն ալ, այսինքն մարմնոյն համեմատութեանց, ձեւին ներդաշնակաւորութիւնն ալ մայրական պաշտօններուն կանոնաւոր կրման վրայ մեծ ազդեցութիւն ունի։ Կդիական սեռին վերաբերեալ առողջաբանութիւնը, միշտ իր առջեւ ունենալու եւ իր գլխաւոր նպատակին ըլլալու է, հետեւեալ երեք կէտերը,

կամ յատկութիւններն, ըսել կուզենք **ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆ, ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆ** *եւ* **ՄԱՅՐՈՒԹԻՒՆ**:

ՄԱՄՆ ԱՌԱՋԻՆ

Սկիզբները առողջաբանական յօդուածներուս մէջ չատ անգամ ըսած ենք թէ, մայրերու դաստիարակութենէն կախում ունի ժողովուրդոյ, Ազգայ, մէկ խօսքով ընդհանուր մարդկային սեռին յառաջադիմութիւնն, երջանկութիւնն եւ բարւոքկեցութիւնը. չատեր այս խօսքը դիտեն եւ յաճախ կըկրկնեն. դպրատանց, վարժարանաց, դպրոցաց, դաստիարակութեան վրայ խօսք բացուելու ատեն ամէն ոք կըսէ թէ աղջկանց դաստիարակութիւնն անհրաժեշտ է, կարեւոր է, առանց այս կէտին, յառաջադիմութիւն չկայ, եւ իրենց խօսքին ճշմարիտ ըլլալն ապացուցանելու համար Ֆենէլօնի եւ ասոր նման, աղջկանց դաստիարակութեան վրայ դրուղ հրաշակաւոր Հեղինակաց խօսքերն յառաջ կբերեն:

Բոլոր ատոնք արդարեւ ճշմարիտ եւ ուղիղ են. բայց մեր ազգին գալով, եթէ չենք սխալիր, կրնանք ըսել թէ, աղջկանց դաստիարակութիւնն անհրաժեշտ է ըսուղ ազգայինք այս մեծ խօսքին համապատասխան չեն, այլ իրրեւ տավտութիւն կըկրկնեն. որովհետեւ եթէ մեր ըսածին նման չըլլար, այսօր մեր ազգին մէջ դժնուած աղջկանց դպրոցաց վիճակն եւ ուսմանց ընթացքը. չպիտի ըլլար այնպէս՝ ինչպէս որ է այժմ. — այսօր մեր աղջկանց բոլոր վարժարաններն ալ սեռակ մը դործարաններ կամ արհեստանոցներ են. հոն կուսանին մեր աղջիկները, հայերէն Գաղղիարէն, դանազան ձեռադործ, թիւններ, եւ եթէ սա վերջին օրերուս ֆոթոն ալ չմտնանք, պէտք է աւելցնել նաեւ բէռնե. — բոլոր ատոնք կարեւոր եւ անհրաժեշտ են. աղջիկ մը բոլոր ատոնք դիտնալու է, սա պայմանաւ որ դիտէ յ նաեւ առողջաբանութիւնը. աղջիկ մը կատարեալ կերպով մայրական պաշտօնը կրնայ վարել եթէ միայն

առողջաբանութիւնը սովրած ըլլայ. աղջիկ մը, անկարելի է որ կատարեալ մայր ըլլայ միայն հայելին, դաղղիարէն, քաղաքավայ, քրօշէ, ձեւ, կար, դիմադրութիւն եւ բիանօ դիտնալով, բոլոր ասոնք առանց առողջաբանութեան անօգուտ, եւ մինչեւ անգամ վնասակար են. աղջիկ մը եթէ հայելին կամ դաղղիարէն դիտնալով, կարող կըլլայ ժամանակն ընթերցանութեամբ օգտակար անցնել, մայր ըլլալու ատեն պէտք է դիտնայ թէ երբ պէտք է իր աղջկան կարգալ դրել սկսի, ո՛րչափ աշխատցնելու է իր աղջիկն որպէս զի աղջկան առողջութեան չվնասի. աղջիկ մը եթէ դրել կարգալ դիտնալով իր սրտականին հետ կմրմռակցի իր սէրն ու համակրութիւնն յայտնելու համար, սէրը կրկից կվնասանակէ, եթէ սիրոյ նամակներուն ընդունելութեան ուռճն առողջաբանական համեմատութեամբ բաղնեսառնեալ չըլլան. իր դրել կարգալ դիտնալը տեսակ մը թոյն եղած կըլլայ. աղջիկ մը, եթէ պարտաւորեալ է ձեւ եւ կար դիտնալ, մայրն ալ դիտնալու թէ աղջիկ մը առողջ ըլլալու համար իր ձեւ ունենալու իր մարմինը. ինչպէս մայրերը սովրած ըլլալու եւ ճանաչել կարող ըլլալու են թէ աղջիկ ոտքայ մը ինչպէս «ըոթ» կըլլայ:

Ա.րդարեւ բժիշկ ըլլալ պէտք չէ, դիտնալու համար թէ, առողջաբանութեան մէջ, մարդոց մարմնոյն ամենէն փոքր մասունքը միշտ միեւնոյն վիճակը չեն պահեր. կաճին, կըզոյնափոխուին եւ կվատթարին. ոսկորք ալ, որք կարծր եւ անզգայ կերեւնան, մի եւ նոյն վիճակի ենթակայ են: Անտեսանելի մկիրճնաւոր գործառոյթ՝ ոսկերց մէկ մասը կառնուն ուրիշ մաս մը անոնց կտանին, եւ կաշխատին յառաջուց որոշեալ կանոնի մը համեմատ, չէնքերնին անփոփոխ կպահեն երբ գործերնին լրանայ: Հինցած մասունքներն, որք աւելորդ կըլլան, անհամար ծակերէ դուրս կելլեն: Եթէ արիւնը ըստ բաւականի հարուստ ըլլայ. այս կօրստանները պէտք եղածին չափ նոր մասունքներով կվնասանակին. ատոնք կմեծնան կաճին եւ կըզօտանան այն կարծրութիւնն՝ որ երեսնց պաշտօններուն բնութեանը կյարմարի: Եթէ աղքատ է, ընդհակառակն եթէ ան-

բաւական կամ անյարմար ննջեցեան առթիւ, դուրս ելած մասունքներուն տեղը նորերը չեն մտներ, ծախքն եկամուտը կըբանայ, բնութիւնը կսկսի երերալ, ինչ փոխառութիւններ, տեսակութիւններ ալ ընէ, եթէ պիւտճէին բաց ունենայ, հիւանդութիւնը կհասնի. ինչպէս եւ պատահի. այսինքն ասկերոյ կակղութիւնն եւ ոսկրային դրութեան աճման զադարումը, մարմնական ամէն տեսակ տձեւութիւններով եւ իրեն հետեւութիւն եղող պաշտօններուն խանգարումներով:

—Ս. յս հիւանդութեան առաջին աստիճանին մէջ ոսկերը կը պատրին տձեւել եւ կկակուղնան. երկրորդ աստիճանին մէջ կծռին եւ զանազան տձեւութիւնները կառնուն, եւ վերջին աստիճանի մը մէջ ալ կկարծրանան եւ տձեւ կերպարանք մը կառնուն, իրենց ծանրութիւնը պահելով կամ ուղղելով տղուն ազդկ կամ դէշ նստուելուն համեմատ:

Հիւանդութեան առաջին աստիճանին մէջ կտեսնուին տղուն վրայ սյնպիսի նշաններ, զորս պէտք է որ մայրը ճանչնայ եւ զորս դիւրին է ճանաչել տղուն մարմնոյն վրայ, եթէ ուշադրութիւն ըլլայ: Տղան կսկսի նախ տխուր լալկան ըլլալ շարժիլ չուզեր, կզեղնի կնիհարնայ եւ կթուռմի. մեծնալն ու ախորժիլ ծնունդը կպատրին. իր փոքրիկ կերպարանքը հիւանդութեան նշաններ կառնու եւ կծերանայ - մորթը չորդի գոյն կառնու եւ կչօրնայ. շարունակ ջերմ կունենայ, որ երեկոյեան դէմ կաւելնայ. ժամանակ ժամանակ փորհարութիւն կունենայ. միջէ փոչի կամ ը--ը-- կպատրաստակէ, որ տղուն ոսկերոյ մասունքներն են. երբ մէկէն ի մէկ շարժուի, տղան ցաւ զգալով կպօռայ. եթէ ոտք ելած էր եւ կքալէր կնստի եւ միշտ դիրկ ելլել կուզէ, եւ եթէ ոտից վրայ կացնեցնել ուզուի, շատ մեծ ցաւ կզգայ, որոնք հիւանդութեան զլխաւոր նշաններէն մին է. արդէն հիւանդութեան այս առաջին աստիճանին մէջ ոտից եւ ձեռաց ոսկերոյ զանազան տձեւութիւններն երեւան կելլեն, զլխուն ակատառակը խիստ մեծ կերեւայ երեսը պզտիկնալուն համար, որոնք տղուն դեղնիկ եւ փափուկ կերպարանքը կփոխեն. վերջապէս ինչպէս շատ անգամ

ալ կպատահի թէ, ծածկոցը կպըտկինայ, իմայականութիւնն աւելի կնըբանայ, որ չափազանց կընաեսէ աղուն առողջութեան։ Ա.յս նկարագրած ցուցակիս մէջ նշանաւոր վտիտութիւններ կան, որք խելացի մօր մը կրնան օգտակար ծառայութիւն ընել յօդուտ իրենց զաւակաց առողջութեան։

Հիւանդութեան միւս երկու աստիճանները կաղմուածքին վատթարանալուն եւ տկարանալուն յառաջադիմութիւններով երեւան կելլեն, որուն յետին եղրն է վերջին աստիճան նիհարութիւն մը, այնպէս որ ոսկորներն ու մկանց մարմը կմնան։

Պէտք չէ կարծել թէ այս ծանր եւ շատ անգամ անպարմանելի հիւանդութիւնը շատ քիչ կդանուի. այս սոսկալի հիւանդութիւնն իր նշանները մարմնոյն ամէն կողմը կցուցնէ, ինչպէս դլխուն վրայ որուն սկաւառակը չափազանց կխոշորցունէ. կռնակի ոսկորին վրայ, զոր կծռէ. ոտից եւ ձեռաց ոսկորներուն վրայ, որք իրենց չափակութիւնը կկորսընցընեն, ինչպէս եւ իրենց կանոնաւոր համեմատութիւնները. նստարանի ոսկորին վրայ, որ կնեղնայ կծռի. իր տարածութիւնները կփոխէ, կուրծքին վրայ, որնոր իր ներշնչական ձեւը կփոխէ, կնեղնայ, որոնց մէջ, թոքերն իրենց չարժումն աղատ չկարենալ ընելով կնեղուին, եւ արիւնն ալ պէտք եղածին չափ իր մուտնդը չառնուր։

Ա.յս սոսկալի հիւանդութեան վերայիշեալ վերջին երկու հետեւութիւններն ամենէն ծանրերն են. մէկը կդնաեսէ այն պաշտօններուն, որ ծննդութեան տարին նստարանի ոսկորը պիտի կատարէ։ Իսկ միւսը բոլորովին հակառակ է առողջութեան եւ հետեւաբար բարեբաղդութեան։ Կհասկցուի ուրեմն թէ, մայր մը որչափ մեծ պատասխանատուութիւն մ'ունի, Ա.ռաջին օրէն ճանաչել այս հիւանդութեան նախանշան նշաններն, եւ յառաջն առնել պէտք եղած լնամքներով զի ապագային այս հիւանդութեան այս դէշութեանց դէմն առնել անկարելի է։

Ա.յս հի անդութիւնն օր ըստ օրէ ընդհանրանալու վրայ է. իր զոհերն ոչ թէ թշուառութեան մէջ ապրող, անյարմար